

MÂTÜRİDÎ'DE HİKMET VE RAHMET BAĞLAMINDA GÜNAHKÂRIN İMÂNÎ DURUMU THE RELIGIOUS SITUATION OF THE SINNERS IN THE CONTENT OF WISDOM AND MERCY IN MÂTÜRİDÎ

Hülya TERZİOĞLU*

Öz

Bu çalışmanın konusu Mâtürîdî'nin perspektifinden günahın ve günahkârlığın etüt edilmesi olacaktır. Büyük günah işleyenleri küfürle veya küfür ile iman arasında muğlak bir konuyla tanımlayan mezheplere mukabil Mâtürîdî insanı merkeze alan makul bir yorum geliştirmiştir. Bunu yaparken izlediği fikrî temel iki eksenle kendini göstermektedir. Bunlardan birincisi; insanı günah işleme potansiyeli ile yaratan ve bu durumu ilâhî hikmet ve rahmete vesile kulan Allah Tealâ, ikincisi de özgürlük-günahkârlık-halifelik boyutuyla insanın mânevî muhtevası ve imânî durumudur. Mâtürîdî günah nedir, günahkârın Allah'a karşı psikolojisi nasıldır, imânî durumu nedir gibi sorular ekseninde görüşlerini açıklamıştır. Onun görüşlerinde bir yanda ilâhî hikmet ve rahmetin kapsayıcılığı, diğer yanda insanın acziyeti ve izzeti ile bir bütün olarak mânevî muhtevası vardır. Mâtürîdî'nin bu hassas konuya kattığı çok boyutlu bakış açısı insanın Yaratanı ile ilişkisinde önemli açılımlar ve imkanlar teklif etmektedir. Bu açıdan Mâtürîdî'nin yaklaşımı günümüz insanı açısından da güncel değerini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî, Hikmet, Rahmet, Günahkâr, İman.

Abstract

The subject of this work will be the study of sin and sinfulness from the perspective of Mâtürîdî. He developed a reasonable interpretation which puts the human to the center as contrary to the sects that define the great sinners between profanity and faith. The intellectual foundation he followed in his view shows itself in two axes. First, the God (SWT), who creates humanity with the potential of sin, and renders this situation is the source of divine wisdom and mercy; the second is the spiritual content and religious situation of man in terms of freedom-sinfulness-caliphate. He reveals his views on the axis of questions like what is a sin, what is the psychology of the sinner versus God, and what is his religious situation. In his view, there are a divine content and comprehensiveness of mercy on the one hand, and on the other hand, there is the spiritual content of a man as a whole with his sorrow and glory. The multidimensional point of view that Mâtürîdî contributes to this delicate issue offers considerable openings and possibilities for the relation of man with his Creator. From this point of view, the approach of Mâtürîdî still preserves its contemporary value for today's people.

Keywords: Mâtürîdî, Wisdom, Mercy, Sinner, Faith.

Giriş

İslâm kelâm geleneğinde ilk dönemden itibaren tartışma konusu edilen önemli meselelerden biri de şüphesiz iman ile amel arasında nasıl bir bağlantı olduğu, dolayısıyla büyük günah işleyen (mürtekeb-i kebîre) kimselerin imânî durumu, onlara mümin denip denemeyeceği gibi sorular etrafında cereyan etmiştir. Hz. Peygamber'in âhirete irtihâlinin ardından başlayan ve Müslümanların birbirlerini öldürmeye kadar giden karışıklıkların ortaya çıktığı bir takım târihî olaylardan sonraki süreçte bu mesele mezheplerin iman tanımlarına bağlı olarak şekillenmiştir. İmânın tanımına amelî de dahil edenlerden Hâricîlere göre büyük günah işleyen kimseler bu halleriyle imanlarını koruyamayacaklar, Mu'tezile'ye göre tövbe edene kadar küfür ile iman arasında bir yerde kalacaklar ve fâsık ismiyle anılacaklardır. İman tanımında bu iki mezheple benzerlik gösteren ilk dönem Selefiyyesi ise bu konuda Ehl-i sünnet'in kanaatine yakın durarak, onların durumunu dilerse affedecek, dilerse ceza verecek olan Allah'a havale etmektedirler.

Bu konuda çalışmamızın üzerinde yoğunlaşacağı asıl isim İmâm Mâtürîdî'dir. Zira onun diğer âlimler ve mezheplerden farklılaştığı konulardan birisi de büyük günah işleyen kimseye dair yaptığı detaylı yorumlardır. Mâtürîdî *Kitâbü't-tevhîd'*inde özel bir bölüm de açtığı bu konuyu günahın keyfiyeti, günahkârın psikolojik ve mânevî ahvâli ve bunların neticesinde büyük günah işleyenin Yaratan'ı karşısındaki durumu gibi birden çok boyutta tartışmıştır. Bu başlık altında günah işleyen kimsenin durumu onu bu fiillere götüren gerekçelerle birlikte ele alınmaktadır. Mesele derinlikli ve çok yönlü bir şekilde değerlendirildiğinde esasen Mâtürîdî'nin insanın fıtratının incelikleriyle kurduğu bağlantının ilâhî hikmetle ve rahmetle ilintili olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada insanın izzeti ve acziyeti beraber yorumlanmak suretiyle bir manâda insan kollanmış, günahkâr insanın şahsında Allah Tealâ'nın insan ile ilişkisi hikmet ve rahmet noktayı nazarından ele alınmıştır. Bu itibarla çalışmamızda öncelikle Mâtürîdî'nin günah kavramına yüklediği anlam üzerinden insanı günaha iten sebepler analiz edilecek, sonra da büyük günah işleyen kimsenin imânî durumu tartışılacaktır.

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı/Kelâm Bilim Dalı, hulyaterzioglu@sakarya.edu.tr.

1. Özgürlük-Halifelik-Günahkârlık İlişkisi

Günah kavramı Kur'ân'da ve hadislerde çok çeşitli kelimelerle ifadelendirilmiştir. Bu yoğun kavramlardan bir kısmı şunlardır; ism, zenb, vizr, cünâh, hûb, cürm, seyyie, fuhs, hubs, zulüm, isrâf, tuğyân, şatat, dalâlet, fesâd, fîsk, fücûr vd. (Bebek, 1996, *DİA*, Günah md.); Kılıç, 1984, 122-169, 175-202) Kelimelerin içeriğine baktığımızda farklı günah çeşitlerine karşılık gelmelerinden ziyade günahın işleniş biçimine, bu fiilin arkasındaki sebebe, günahkârın o fiili işlerken sahip olduğu zihni, psikolojik, biyolojik, sosyolojik vs. alt yapısına işaret eden detayları görmek mümkündür. Öyle ki işlenen günah çoğu zaman onu işleyen kişi ile sınırlı kalmamakta çevresine de müessir olabilmektedir. Bu sebeple günah dünyevî boyutta suç olarak telakki edilebilmekte ve bu kavramlar bazen aynı yasağın dünyevî ve uhrevî iki boyutuna da işaret etmektedir. Bu sebeple günahkârlık duygusu yoğun bir suçluluk duygusunu da içinde taşımaktadır. (Güler, 2007, 64-66) Mâtürîdî de adeta günah ve günahkârlığın bu kadar detaylı kavramlarla ifadelendirilmesinin arkasındaki felsefeye zihinlerimizi açarak adı konulmamış bir çeşit psikolojik temellendirme yapmaktadır. Bu temellendirmenin bir taraftan bütün şerefi ve acziyeti ile insan anlayışıyla, diğer taraftan ise ona daima hikmet ve rahmetini sınırsızca sergileyen bir tanrı tasavvuru üzerinden yapıldığı düşünülebilir.

Mâtürîdî'nin düşünce dünyasında Allah'ın kâinâtı niçin yarattığından başlayarak insanın yaratılışına kadar varlığın bütün hikayesi Allah'ın hikmet ve rahmetinin birer göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Öyle ki Allah'tan başka her varlığın ortak adı olan âlemin, bütün cüz ve parçalarıyla beraber kıymeti harbiyesi Allah'ın varlığına delâleti sebebiyledir. Bu ulvî tanımlama bir yandan varlığın bir amaç taşıması hasebiyle değerine işaret ederken diğer yandan da bizi Allah'ın sıfat ve fiillerindeki hikmetin detaylarıyla buluşturmaktadır. Yaratılmışlar içinde insan, akıl ve irade sahibi kılınarak diğer varlıklardan farklılaşmaktadır. Mâtürîdî'de insanın yaratılış özellikleri onun varlık gayesini en iyi anlatan birer veri hüviyetindedir. Fitnenin de, takvânın da kendisine ilham edildiği insan, Yaratıcısını tanımak, tanıtmak ve O'nun öğretisini nesilden nesile taşımakla mükellef kılınmıştır. İnsan, fitratında bulunan iyi ve kötü özelliklerinin tamamıyla birlikte bu mühim göreve liyâkat taşımaktadır. İyi özellikleri kendisine dünya ve âhirette derece kazandırırken kötü özellikleri de Yaratıcısı, kendisi ve diğer insanlar için önemli hikmetler taşıyan bir seyirde ortaya çıkmaktadır.

İnsan bir yandan imanının gereği olan salih amelleri işlerken diğer yandan da ona yasaklanan kötü amellere, yani günaha meyledebilmektedir. Helâl-haram, günah-sevab gibi kategorileri karşılayan fiillerin ve durumların insanı çepeçevre sardığı bir hayat onu bu sınırlarda dolaşmaya zorlamaktadır. "Helal olan şeyler belli, haram olan şeyler de bellidir. Bu ikisinin arasında şüpheli şeyler vardır. Bunlardan sakınanlar, dinini ve ırzını korumuş olur. Sakınmayanlar ise zamanla harama düşerler. Tıpkı, sürüsünü başkasına ait bir arazinin kenarında otlatan çoban gibi ki, onun her an bu araziye girme tehlikesi vardır. Dikkat edin! Her padişahın girilmesi yasak bir arazisi vardır. Allah'ın yasak arazisi de haram kıldığı şeylerdir." (Buhârî, *Îmân*, 39; *Büyû*, 2; *Ebû Dâvûd*, *Büyû*, 3; *İbni Mâce*, *Fiten*, 14) Hz. Peygamber'in bu ifadesi günah işleme hususunda insanın yaşayabileceği med-ceziri çok iyi tasfir etmektedir. Kur'ân'da insanın yaratılışını anlatan kıssanın hemen başında insanın bu tehlikeli alanlara tevessülüne dikkat çekilerek "kan döken ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaran bir varlık" olarak tanımlandığını biliyoruz. (el-Bakara 2/30) Bu özelliğini peşinen cennette yasak ağaca yaklaşarak, dünyada da kan dökerek başlatan insanoğlu adeta kötülüğü, iyiliğe giden yolda bir basamak olarak kullanmıştır. Şu halde insanın varlığıyla yaşıt bu niteliği ayrıntılı bir incelemeyi hak etmektedir. Aşağıda bu nitelik üzerinde özlü bir şekilde durulacaktır.

a. Günahın Bilinçli Bir Eylem Olması

Pek çok farklı bağlamda ifade edilen bu yorum Âdem ve eşinin işlediği ilk günaha kadar götürülmektedir. Buna göre Âdem ve eşinin yasak ağaçtan yemeleriyle birlikte günahın ne olduğu, günah işleme psikolojisinin nerelere dayandığı ve bunların ilâhî hikmet ve rahmetle bağlantısı öne çıkmış, Âdem ve eşi ise bu kadim hakikatlerin ortaya çıkmasında ilk fâiller olarak tebarüz etmişlerdir. Kıssanın detaylarında açıkça görüleceği gibi ilk günah irâdî olarak işlenmiştir. Mâtürîdî bunun üzerinde ısrarla durmaktadır. Çünkü şeytanın çeldirici, ayartıcı ve kötü ameli süsleyici özelliklerine mukabil insan son karar merciidir. Bu sebeple de sorumludur. Konuyla ilgili şu örnek verilmektedir. "Bir adam "şu işi işlersen sana bir ceza verilmeyecek" diye bir başkasını tahrik etse -oysa ki o fiilin neticesinde öldürülme veya âzâlarının kesilmesi cezası olabilecektir- kişi yalnızca o adam dilediği için değil, bu konuda nefsinin harekete geçmesi neticesinde bu fiili işlemiştir. O halde sorumludur." (Mâtürîdî, 2007, I, 101-102) Ayrıca Âdem kendisine ağacın yasaklanmasını unutmamış, bunu tercihen yapmıştır. Karmaşık bir imtihanı yoktur ki bu durumda unutkanlık olsun. Şayet unutsaydı yaptığından zaten sorumlu olmazdı, ayrıca unutana ceza vermek hikmete de aykırı olurdu. Dolayısıyla günah işledikten sonra insanın ödeyeceği bedel olan azab insanın kendi hazırladığı bir sonuçtur. Bu hüküm Kur'ân'da pek çok âyette ifade edilmiştir. (Âl-i İmrân 3/135; er-Rûm 30/41; eş-Şûrâ 42/30 vd.) Mâtürîdî Allah'ın bir kavme lutfettiği nimeti, o kavim kendindekini

değiştirmedikçe (yani o nimetin şükürünü eda ettikçe) değiştirmeyeceğini, nankörlük ettiğinde ise nihâî sona hazırlanması gerektiğini söyleyerek dolaylı yoldan günahın özgür bir amel olduğuna gönderme yapmaktadır.

Bu düşünce kaza ve kader inancıyla bağlantı bir şekilde de ortaya koyulmuştur. Nitekim Mâtürîdî düşünce sistemi içinde kaza ve kader insanın fiillerinde zorlayıcı bir husus değildir. Eğer öyle olsaydı insan mânevî âlemde herhangi bir günahı sebebiyle maruz kalacağı muameleyi de bilmemiş olacaktı. İnsanın aklı da, vahiy de insanı bizzat yaptıklarının karşılığını alacağına dair uyarılmaktadır. Öyleyse insan günahı bilerek ve kendi isteğiyle yapmaktadır. İrâdî bütün fiillerinde olduğu gibi günah işleme konusunda da sorumluluk kendisindedir. Kaderi onu bazı fiileri yapmaya mecbur etmemekte bu anlamda özgürlüğünü elinden almamaktadır.

b. Günahın İnsanın Kendi Nefsine Zulmü Olması

Kur'ân'da günah işleyen kimselerin Allah'ın emrine muhalefeti ve isyanı kadar bu fiille kendi kendilerine zulmettikleri ve esas haksızlığı kendi yaratılışlarına yaptıkları vurgulanmıştır. Hatta ilgili âyetlerin bir kısmının bizzat peygamberlerin dillerinden ifadelendirildiği bilinmektedir. (el-A'râf 7/23,177; Yunus 10/44; el-Enbiyâ 21/87; el-Kasas 28/16; ez-Zümer 39/53 vd.) Elbette günah evleviyetle Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemektir ve O'na karşı haddini bilmemek demektir. Âdem ve eşinin işlediği ilk günahdaki "Rabbimiz biz kendimize zulmettik" (el-A'râf 7/23) itirafını değerlendiren Mâtürîdî onların kendi yaratılışlarına haksızlık ettiklerini, Allah'ın katındaki değerlerine uygun davranmadıklarını vurgulamıştır. Nitekim *Te'vîlât'*ta Allah katında değerli insanların küçük hataları bile önemli sayılmış, hatada toleransın olmayacağı belirtilerek peygamberlerin de bu ilâhî murâkabeden âzâde olmadıklarının altı çizilmiştir. (Mâtürîdî, 2007, I, 94) Bu açıklamalarla bir anlamda insanın izzetine işaret edilmektedir.

Mâtürîdî'ye göre insanın ilk imtihanı nimete şükür cinsindedir, sonra ise işlediği günahlar sebebiyle imtihanları çeşitlenir.¹ Bu temsilde Âdem'le eşinin önce nimetler cennetinde meleklerin kendilerine secde ettiği bir makamda onun hakkını vermek cinsinden bir imtihanları varken, konulan yaşağı çiğnemek suretiyle âkibetlerini bizzat kendileri hazırlamış ve artık içinde geçim derdinin de olacağı pek çok meşakkatlerle dolu dünya hayatıyla imtihan edilmeleri söz konusu olmuştur. (Mâtürîdî, 2007, V, 306-308)

c. Günah İşleyebilmenin Halifeliğin/Teklifin Gereği Olması

Kur'ân-ı Kerim'de insanın yaratılışı anlatılırken onun varlık cinsi veya cinsiyeti değil sahip olacağı vasfı dile getirilmiş ve Allah Teâlâ "yeryüzünde bir halife yaratacağım" buyurmuştur. (el-Bakara 2/30) Bunu meleklerin "yeryüzünde kan dökücü ve fesat çıkarıcı olacaklar" hatırlatmasına rağmen insana aslî vasıf olarak vermiştir. İnsanın yaratılışı bir yandan birbirlerine göre hangisi daha iyi amel işleyecek kıstası taşımakta (el-Mülk 67/2) diğer yandan da bu amelleriyle onların kullukları ölçüme tâbi tutulmaktadır. (ez-Zâriyât 51/56) Allah'ın ulûhiyetini ve kudretini tanıyıp boyun eğmek için yaratılan insanın bu mücadelede özgürce amelini seçmesi ancak günah da işleyebilme imkânına bağlıdır. Mâtürîdî insanoğlunun fitratına yerleştirilen birçok şehvete rağmen insanın imtihana tâbi kılınmasını, hem bu hilâfet meselesine bağlantılı olarak, hem de Allah'ın âlemlerden müstağni oluşu ile açıklamıştır. İnsan arzularının baskısı altında kalacak, gaflete düşecek ve düşman baskısı çekebilecektir. Bütün bu ağır süreçler onun imtihanının birer parçası olduğundan insanın günahattan tamamen uzak olması beklenemez.

Halifeliğin birinci boyutu Allah'ın hükümlerinin ve dininin yaşanması için yüklenen sorumluluktur. Nitekim Hz. Dâvûd'a: "Ey Dâvûd, biz seni yeryüzünde halife olmakla görevlendirdik" (Sâd 38/26) buyrulmuştur. Allah bizzat kendi hükümranlığının ikamesi için yarattığı insana -hâşâ- muhtaç mıdır? Mâtürîdî bu soruya şöyle cevap verir: İnsanın günah işleyen bir varlık olması, esasında Allah'ın onu kendi ihtiyacı ve menfaati için yaratmadığı anlamına gelir. Zira eğer Allah'ın buna ihtiyacı olsaydı yalnızca emrine itaatsizlik yapmayacak olanları yaratırdı. Oysa ki O, insanları birbirlerine ibret ve öğüt vesilesi kılmak için yarattı. (Mâtürîdî, 2007, I, 77) Bu açıklamanın ortaya çıkardığı ikinci boyut ise insanın yaşadığı iyi ve kötü tecrübeleriyle beraber diğer insanlara da halife olmasıdır. Yani insanlar birbirlerinin de halifesidirler. Aralarındaki tecrübe paylaşımı sayesinde insanlar kıyamete kadar yeryüzünün hâkimleri olacaklardır. (en-Neml 27/62) İlk insanın işlediği günah, ondan sonra devam edecek nesilleri için emre karşı çıkışın vebalini öğretme, günahlardan sakındırma, bunların kalbe yönelik tehlikelerinin boyutlarını gözler önüne serme gibi hikmetler de barındırmaktadır. (Mâtürîdî, 2007, I, 95)

Öte yandan Kur'ân'da emanetin semaya, yere ve dağlara arzedilip de onların bunu üstlenmemesinin, buna mukabil insanın zâlim ve câhil sıfatlarıyla beraber bu emaneti yüklenmesinin anlatıldığı âyete (el-Ahzâb 36/72) yapılan yorumlar günah işlemekle halifeliğin arasındaki ilişkiyi

¹ Mâtürîdî bu görüşünü desteklemek için; "Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir" âyetini de delil getirmiştir. (eş-Şûrâ 42/30)

güçlendirmektedir. İnsanın üstlendiği emanet kulluk, taabbüd olduğu kadar isyan ve vizir (günah) işleme durumudur. Günahın taşınan, yüklenen bir şey olduğunu ifade eden âyetlerden (en-Nahl 16/25; el-Ankebût 29/12-13; el-İnşirâh 94/2-3) deliller getiren Mâtürîdî insanın yüklendiği bu ağır yükün altında nefesine karşı zâlim, Rabbine karşı gâfil olduğunu ifade etmiştir. (Mâtürîdî, 2007, XI, 395-396) Zira insanın Allah'ın o günaha verdiği cezadan gâfil olması, sonuçta bedel ödeyen olarak kendi nefesine de zalim olması anlamına gelecektir.

d. Günahın Tövbe ve Af Kapısının Açılmasının Sebebi Olması

İşlenen günahlar bir yandan dünya hayatında bazı hukûkî uygulamalara zemin hazırlarken diğer yandan da ahiret hayatı için insana tövbe kapısını aralayabilmektedir.² Mâtürîdî'nin büyük günah işleyenin Allah Teâlâ ile rabitasında en dikkat çekici yorumlarından biri de, böyle bir kişinin mevcut haliyle yine de Rabbini sevdiği ve O'nunla gönül bağının güçlü bir şekilde devam ettiğini söylemesidir. Nasıl ki bir evlat babasına âsî olsa da onu yine de sevmektedir. Günahkârın durumu da işte bu evlat gibidir. Bir yanda babasına isyanı, öbür yanda sevgisi vardır.

İman ehli bir günahkârın durumu böyle iken Kur'ân'da inkârcıların kalbi katılaştırmış taşlara benzetilmiştir. (el-Bakara 2/74) Âyetin devamında her taşın bir olmadığını bazılarının içinden ırmakların aktığını, bazılarının çatlayarak içinden su fışkırdığını ifade eden cümleler gelmektedir. Mâtürîdî taşların anlama ve düşünme kabiliyeti olmadığı halde bu sert ve katı halleriyle Allah'a boyun eğip korkudan parçalandığına işaret etmektedir. Buradaki taş temsili mânidar bulunarak şöyle denmektedir: "Kâfirlerin kalplerinin demir ve tunç gibi sert cisimlere değil de taşlara benzetilmesinin hikmetine gelince; ateş demiri yumuşatır, tuncu da, hatta ikisinden de kap-kacak yapılır. Taşı ise ne ateş ne de başka bir şey yumuşatabilir. Bundan dolayı kâfirlerin kalbi taşa benzetilmiştir." (Mâtürîdî, 2007, I, 160-161)

İşlenen günahlar insana suçluluk ve nedamet süreçlerini de yaşatır. Bunun devamında Allah'tan ümidini kesmeme ve bu sayede O'nunla dostluğun yolunu arama mümkün olacaktır. Buradan çıkarılan bir başka ders şudur: Kimse nefsiyle baş başa kaldığında onun maruz bırakacağı kötü amellerden emin olmamalıdır. Böylece insanlar hayır işleme hususunda nefislerini azılı bir düşman olarak tanımış olacaklardır.

Allah'ın affediciliğinin O'nun zâtına nispeti, isim ve sıfatlarıyla teyîd edilmesinin yanında insan açısından da mâkûliyeti söz konusudur. İlâhî terbiye tarafından insan mağfirete özendirilmiştir. Bu sebeple şirke düşüldüğünde bağışlanmayı ümit ettirmek aklen caiz değilken diğer günahlarda bu durum caiz görülmelidir. Şâyet caiz olmasaydı Allah'ın bunu insana arzu ettirmemesi gerekirdi. Oysa ki insan pişmanlıkla başlayan bir süreçte işlediği fiili, o fiili işlerken içinde bulunduğu psikolojik, sosyolojik, biyolojik vs. bütün gerekçeleri düşünmekte ve sonuçta Allah'ın rahmetine sığınmakta ve af dilemektedir. Affedileceğini ümit ederek de rahatlamaktadır. Mâtürîdî dine inanmakta süreklilik olduğunu, buna mukabil herhangi bir günahın işlenmesinin ebediyen devam etmeyeceğini ifade ederek bir anlamda imanun ve itmi'nânın devamlılığına, günahın ve isyanın ise süreksizliğine işaret etmiştir. (Mâtürîdî, 2003, 581)

e. Günahın Şeytana Mutlak İtaat Olmaması

Mâtürîdî'nin günah tasavvurunda işlenen fiil Allah Teâlâ'nın emrini çiğnemek olarak anlaşılma ile birlikte şeytanın davetine uymak suretiyle ona mutlak bir itaat manâsı taşımamaktadır. Aslında günahın kendisine sevimli gelmesi ve bundan tuhaf bir zevk alması da insanın tabiatında vardır. Ancak insan günah işlerken bunu şeytana itaat etmek için yaptığı takdirde kuşkusuz küfre girecektir. Zira itaat etme, arkasında sevinç ve zevk bırakan bir durum değil, emredilmesi esasına dayalı ortaya konulan bir eylemdir. Kaldı ki Allah'a hakiki itaat gösteren kullarına O'ndan gelen bir lütufla bu durum öylesine sevdirecektir ki, artık kişide Rabbi'nden başkasına itaati çirkin gören ve buna temayülü ortadan kaldıran bir güç halini alacaktır. Bu sebeple günah işlese bile bir yanıyla şeytana olan nefreti ve kini yine devam edecektir. Dolayısıyla kul, isyanı halinde bile şeytana düşman olmayı tercih etmiştir. Bütün bunlara rağmen neden günah işlemektedir, bunun cevabı; insanın yenedemediği beşerî arzular, ümit bağladığı ilâhî rahmette veya başka tahrik edici sebeplerde aranmalıdır.³

² Bazı günahlardan arınmak için köle âzâd edilmesi, fakirlerin doyurulması ve giydirilmesi gibi sosyal süreçler toplumsal tesânüde imkân vermekte, yine had cezalarında af ve sulh kamu yararına caiz görülmemiş, yine günah işledikten sonra işlenen iyi amellerin günahın menfi tesirine engel olabileceği bildirilmiştir. Bk. Hud 11/114; el-Furkan 25/70-71; Ali Bardakoğlu, *Ceza, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1993, VII, 476.

³ Hadis-i şeriflerde günah işleyen kimselere karşı peygamberimizin anlayışlı tutumu bu görüşü desteklemektedir. Örneğin Abbad b. Şurahbil adlı kişinin açlık ve kıtlığın hüküm sürdüğü bir dönemde Medine'deki tarlalardan birine giderek bir miktar başak yiyip birazını da yanına alması, bu esnada tarla sahibinin gelerek onu dövmesi ve elbiselerini alması üzerine Hz. Peygamber tarla sahibine "O cahil idiye eğitmen, aç idiye doyurman gerekmez miydi?" diyerek çıkmış ve ona elbiselerini geri vermesini söylemiştir. Bunun

Mâtürîdî'nin günahın keyfiyetine dair yaptığı bu açıklamalar 18. yüz yıl âlimlerinden Şah Veliyyullah Dihevî'nin (1703-1763) günah tanımını da çağrıştırmaktadır. Dihlevî'ye göre günah; insanın şeytana uyararak yaptığı ve arzusunda fani olduğu, dünyada ve âhirette cezasını çektiği; bütün mükemmellikleri fesada uğratan, Allah 'a inkıyâdı engelleyen ve Allah ile kul arasındaki perdeyi kuvvetlendiren her fiildir." (Dihlevî, ts. I, 121) Bu çerçeveli tanım âdetâ Mâtürîdî'nin günahın keyfiyetine yüklediği çok yönlü manâyı destekler mâhiyettedir. Buna göre günah halifelîğin gereği, özgür ve bilinçli bir eylem olmakla birlikte bir yandan insanın kendi nefesine zulmü, diğer yandan da şeytana mutlak itaat içermemesi sebebiyle af ve mağfiret vesilesi olarak değerlendirilmiştir.

2. Büyük Günah İşleyen İmânî Durumu

İslam inancında günahın bir problem olarak ele alınması daha çok mümin-kâfir tanımlamaları bağlamında ve günahın büyüklüğü (kebâir) ve küçüklüğü (sağâir) üzerinden anlatılmıştır. (Nureddin es-Sâbûnî, 1991, 167) Mâtürîdî'de de büyük günah işleyen imânî durumunun gerekçelendirilmesi orijinal ve oldukça ayrıntılı bir keyfiyette izah edilmektedir. Sık sık âyetlerden referanslarla paylaşılan bu konu, Allah-insan ilişkisi hususunda ortaya konulan en ilgi çekici içeriklerden birisini oluşturmaktadır. İnsanların yıllar ve asırlar içinde bilgi, birikim ve tecrübelerinde görülen farklılaşmalara rağmen değişmeyen taraflarından olan iyilik ve kötülüğe ortak kabiliyeti bu meselenin bugün de ehemmiyetini ortaya koymaktadır. İnsan Allah katında iyilikleriyle erdem sahibi olup mükâfâtını almakta, aynı şekilde kötülükleriyle de cezasına müstahak olmaktadır. Ancak işlenen kötülüklerin cezası hangi içerikte anlaşılmalıdır? Yani bu kötü amellerin bedeli dinin içinde bir tanımlamayla günahkârlık mıdır, yoksa dinin dışına çıkmayı gerektiren bir tanımlamayla küfür veya şirk midir? Bu esaslı soru itikad sistemimizin kurucu meseleleri arasında yer almaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Mâtürîdî sahip olduğu Hanefî geleneğin bir izdüşümü olarak meseleye Allah'ın rahmeti ve insanın da O'nun karşısındaki acziyeti çerçevesinde bakmaktadır. Bu sebeple çok yönlü analizlerle yaptığı yorumlar insanın Yaratıcısı ile irtibatını sürekli kılma yolunda çok kıymetli referanslar taşımaktadır. Mâtürîdî'de büyük günah işleyen kimse bunu helâl saymadıkça küfürle itham edilmez. Farz olan amellerin terki durumunda kişinin dâl/dalâlete sapmış kimse olarak isimlendirilemeyeceği ifade edilmektedir. Zira dalâlet peygamberlerin üzerinde ittifak ettiği tek din olan İslâm'dan sapsak ve hidayet zıddına uymak demektir. Dolayısıyla kişiyi dinden çıkararak husus amellerin terki değil, itikâdın terki olarak görülmektedir. Ameli terk eden kimsenin dalâletinden bahsedilmezken hidâyet yolunu terk ederek hidayetten sapan ve bunu din edinenlere dâl denmiştir. (Mâtürîdî, 2007, V, 136-137) Rahmet nazarı öne çıkan bu yaklaşımda şu temellendirmeler dikkati çekmektedir:

a. Peygamberlerden Günahkârlar İçin Af Dilemesinin İstenmesi

Kur'ân-Kerîm'de hem Hz. Peygamber, hem de müminler tövbe etmeye davet edilmişlerdir. Peygamberler de dahil inananların af talebinin arkasında Allah'a karşı işlenen hata ve günahlar için mağfiret beklentisi vardır. Bu konuda muhakeme ve akli çıkarımlar kadar duygu dilini de kullanan Mâtürîdî ümit ve saygı ile Allah'a yalvaran ve O'na karşı ürperti içinde hürmet duyguları taşıyan Peygamberlerin (el-Enbiyâ 21/90) bu hallerini şöyle değerlendirmiştir: Şayet Peygamberlerin günahları hikmet açısından azâba sebep teşkil edebilir olmasaydı veya bu yüzden kendilerini azap endişesi sarmamış bulunsaydı onlar bu dua ve niyazlarında haddi aşmış, Allah'ı zulüm ve tecavüzle nitelemiş olurlardı. (Mâtürîdî, 2003, 525-526)

Bazı âyetlerde Hz. Peygamber'den müminler için af dilemesi istenmiştir.⁴ Günahkâr müminlerin bu halleri onların küfrüne veya şirkine gösterge olsaydı, Allah, elçisinden bunu istemezdi diyen Mâtürîdî açık bir dille günahkârın imandan çıkmadığını ifade etmiştir. "Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne Peygamber'e yaraşır, ne de inananlara" buyuran âyet de (et-Tevbe 9/113) bu konuda delil getirilmiştir. İlgili yerde Peygamber'in af dilemekten men edildiği gruplar kâfir, müşrik ve münâfıklar olarak sınırlandırılmış, müminlerin günahları olmasaydı onlar için af dilenmesinin talep edilmesi anlamsız olacaktı, yorumu yapılmıştır. (Mâtürîdî, 2003, 522-523) Nasların zâhirî yorumunda müminlerin zaman zaman işledikleri günahlar sebebiyle küfürle vasfedilmelerinde hakîki değil mecâzî bir anlam görülmektedir. Bu ameller kâfirlerin eylemlerine benzediğinden aralarında teşbih vardır. Nasıl ki anlatılanları anlamayanlar için mecâzen "sağır ve kör" benzetmesi yapılırsa, kâfirlerin amellerine benzer işler yapanlara da bu teşbihin yapılabileceği ifade edilmektedir. (Mâtürîdî, 2003, 523) Bu durum onların gerçekte küfre düştükleri anlamına gelmemektedir.

b. Allah'ın Rahmetinden Ümit Kesilmemesi

üzerine tarla sahibi Abbad'a elbiselerle beraber yiyecek vermiştir. (Ebu Davud, Cihad, 85; Nesai, Âdâbü'l-kazâ, 21; İbni Mâce, Ticârât, 67); Benzer yorumlar için bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkîin an Rabbi'l-âlemîn*, Beyrut: Darü'l-Cil, 1973, III, 11.

⁴ Örneğin bk. "Şunu bil ki; Allah'tan başka ilah yoktur. Hem kendinin hem de mü'min erkek ve kadınları günahlarının bağışlanmasını dile." Muhammed 47/19.

Allah'ın kullarına rahmetini öne çıkararak âyetlerde insanın hata ve günâhıyla beraber bu rahmet semsiyesinin altında olduğu bildirilmektedir. Fâtihâ Sûresi yorumlanırken Rahmân ve Rahîm isimlerinin muhtevasına dair şu tespitler dikkati çeker; Rahmân Allah'ın zâtını anlatan özel bir isimdir ki tüm insanlara -inanıp inanmadığına bakılmaksızın- nimetine ortak kılan demektir. Rahîm ise daha husûsî bir lütfu anlatan fiilî bir isimdir, o da Allah'ın müminleri İslâm'la şereflendirmesini anlatır. (Mâtürîdî, 2007, I, 17-18) Mâtürîdî fiilî sıfatların Allah'ın zâtını anlatan sıfatlar olduğunu ekleyerek bu isimler arasında esasta ciddi bir ayrıma gitmemektedir. Allah ile O'na kul olan insanın namazdaki diyalogu aralarındaki rahmet bağına alâmet olarak görülür. Hz. Peygamber'den nakille "Kul, "er-rahmânirrahîm" dediğinde Allah Teâlâ "Kulum bana senâ etti" buyurur. "Mâliki yevmi'd-dîn" dediğinde Cenâb-ı Hak "Kulum bana şan ve şeref nisbet etti" buyurur. (Müslim, "Salât", 38; İbn Mâce, "Edeb", 52; İmâm-ı Mâlik, el-Muvattâ, "Nidâ", 37) hâdisini bu başlık altında zikretmektedir. Kullar bütün nimetleri O'ndan umma, günâhın her çeşidinden de yine O'na sığınma durumundadır.

Mâtürîdî Allah'ın affediciliğinin hem kapsamını hem de gerekçelerini çeşitli âyetler ışığında tartışmaktadır. Bilindiği gibi Allah Teâlâ Kur'an'da şirk dışındaki günâhların tamamını dilediği kimseler hakkında affedeceğini ifade etmektedir. (en-Nisâ 4/48) Mâtürîdî kişinin işlediği günâhtan tövbe etmesi ve ondan vazgeçmesi durumunda bütün günâhlarının bağışlanacağı hususunda İslâm âlimlerinin ittifak ettiklerini söylemiştir. "İnkâr edenlere söyle, eğer yaptıklarına son verirlerse geçmiş günâhları bağışlanacaktır" (el-Enfâl 8/38) âyeti de bunun delilidir. Hâricilerin; Allah'ın "kendisine ortak koşulmasını affetmez" ifadesinin kapsamını genişleterek küçük büyük bütün günâhları bu kapsamda görmesi kabul edilir değildir. Zira küçük ve büyük günâh ayrımı zaten Kur'anî bir ayrımdır. (en-Nisâ 4/31) Bu tasnif dikkate alınmazsa böyle bir durumda küçük günâhla da kişi kâfir olacaktır ki bu zaten söz konusu olamaz. Müminlerin güzel amelleri sebebiyle günâhlarından bazılarının örtüldüğünü ifade eden ilâhî beyan işte tam da bu ayrımı yapmaktadır. Sadakalarını gizli verenlerin övüldüğü âyette (el-Bakara 2/271) bu sebeple onların bazı günâhlarının silindiği bildirilmektedir; bu onların bazı günâhlarının da silinmediği anlamına gelmektedir.

Allah'ın bağışlamadığı günâh olan şirk ise ölünceye kadar devam eden bir boyutta olmalıdır. Bu inancını terk edenler elbette müstesna tutulmuştur. Şirkin affının tövbe şartına bağlanması diğer günâhların tövbesiz de bağışlanma ihtimalini doğuracaktır. Mâtürîdî burada şirkin dışındaki günâhların bağışlanma ihtimali çerçevesinde tanımlandığını, "imkânsız" bir tanımlamaya gidilmediğini ifade etmektedir. (Mâtürîdî, 2003, 524) Kaldı ki küfrün bir çeşidi de Allah'ın rahmetinden ümit kesmektir. (Yûsuf 12/87) Bu anlamda büyük günâh işlemek değil, asıl bu günâh sebebiyle affedilmeyeceğine inanmak küfürdür.

Bu bağlamda açıkça küfür içinde olan babası (eş-Şuarâ 26/86) hakkında Hz. İbrahim'in duası konu edinilebilir. Nitekim Hz. İbrahim'in ana-babası için yaptığı af talebini değerlendiren Mâtürîdî İbrahim'in, babası Âzer'in affını talebinin hemen ardından uyarıldığı ve onun sapkınlardan olduğunu kendisine söylediğini belirtmektedir. (Mâtürîdî, 2007, X, 307) Buna göre âyet önce istiğfar talebi, ardından da onun dalâlet ehli olduğunu Hz. İbrahim'e ihbarını birlikte anlatmaktadır. Allah'ın inkâr edenlerin dönmesi halinde onları bağışlayacağını zaten taahhüt etmiştir. (el-Enfâl 8/38) Öyleyse Hz. İbrahim istiğfar talebinde mâzurdur. Hz. İbrahim'in annesine gelince onun Müslüman olma ihtimalinin olabileceği veya bunun bilinmeyeceği ifade edilmiş, her iki durum için de Hz. İbrahim'in küfür içindeki babasına ve durumu net olmayan annesine yaptığı istiğfar insaf ve merhamet noktası nazarından değerlendirilmiştir. Bu istiğfar ya onların -aslında iman ehli dirler de bunu gizlemektedirler- içlerinde gizledikleri müslümanlıklarını açığa çıkarmaları talebidir, ya -iman ehli değildirler- doğrudan onların İslâm'a girmeleri için talepte bulunmadır, ya da onların dünya hayatında ayıplarının ortaya dökülmemesi ve aşağılanmalarını içindir. (Mâtürîdî, 2007, VII, 513) Her halükârda bu istiğfar talebi onların tevhide yol bulmaları için Allah'tan yardım istemek manâsı taşımaktadır. Nitekim Hz. Nûh ve Hz. Hûd'un açıkça küfür içinde olan kavimleri için de benzer istiğfarları vardır ki Mâtürîdî yorumuna bunları da eklemiştir. (Hûd 11/56; Nûh 71/10) Mâtürîdî'nin bu yaklaşımı küfrü açıkça beyan edilen bir babaya bile istiğfarın keyfiyetine anlam yüklemek kabilinden olmuştur. Kanaatimize göre bu düşüncenin ötesinde Allah'ın rahmetine olan sonsuz güvenden hareket eden bir bakış açısı vardır ki bizim açımızdan bu duanın Kur'an'da yer alması, insanın Rabbine mutlak bir yol araması için adeta bir taahhüt makamındadır.

Allah'ın affediciliği (afüv), mağfireti (ğafür) ve cömertliği (kerîm) O'nun insanla ilgili sıfatlarından. (Topaloğlu, 1995, DİA, Esmâ-i hüsnâ md.) İnsanlar günâh işleyeceklerdir ki Allah'ın affı, mağfireti ve cömertliğine muhatap olabilsinler. Öyleyse günâhkârı tekfirle itham etmek, dolaylı yoldan Allah'ın bu sıfatlarını inkâr etmek anlamına gelecektir. Bu durumda -hâşâ- Allah'ın katı yürekli ve kötü huylu insanların özellikleriyle nitelenmesi söz konusu olacaktır ki fiil ve kanaati bu noktaya varan insanın bütün amelleri de iptal olacaktır.

c. Günahkârlardan İman Vasfının Kaldırılmaması

Kur'ân-ı Kerîm'de iman vasfı taşıyanlar için Allah'ın vaadleri vardır. Bu vaadler dünya hayatında karşılığını bulabileceği gibi, hilâfsız karşılığını asıl âhirette alacaktır. Yine pek çok âyet Allah'ın vaadinden dönmeyeceğini ifade edilmektedir. Bu vaadlerin şarta bağlanıp husûsileşmesinin mümkün olmadığını belirten Mâtürîdî vaide gelince onu ancak iman vasfını kaybedenlerin müstehak olduğu netice şeklinde yorumlamıştır. (Mâtürîdî, 2003, 532) "Hangi mezhep mensubu kendi gruplarındaki kimselerin işledikleri günahları inkâr ederek onların günahsız olduğunu iddia edebilir ve onların bu halleriyle yine de ateş ehli olduklarını söyleme yürekliliği gösterebilir" diyerek adeta onlara meydan okumuştur. (Mâtürîdî, 2003, 532-533) Kastettiği grupların büyük günah işleyeni (mürtekb-i kebîre) kâfir sayan Hâricîler ile onları ne mümin, ne de kâfir olarak görmeyen Mu'tezile olduğu açıktır.⁵

Kur'ân'da Allah'ın itâbına maruz kalan müminlerden de bahsedilmektedir. Bunlardan kimileri "niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz?" (es-Saff 61/2-3) denilmek sûretiyle kınanmışlar, kimileri "müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa..." (el-Hücurât 49/9) denildikten sonra ikisinden birine "bağy" sıfatı verilmiş, kimilerine de kasten bir mümini öldürmeleri halinde kısas emreden âyetin içinde anılmışlardır. (el-Bakara 2/178) Bu âyetlerde işlenen fiillerin çirkinliğine rağmen onları işleyenler mü'min diye isimlendirilmeye devam edilmiştir. Bu kimseler bu halleriyle kulluk görevleri çerçevesinde emir ve nehye muhatap olmuşlar, helâl ve haramlarla denenmişlerdir. Mâtürîdî bir anlamda insanın ilâhî buyruklara muhatap olmasını ve bu yolla denenmesini işte bu günah işleyebilme serbestisine bağlamaktadır. İnsan bir yandan günah işlerken öbür yandan bundan sakınması gerektiği ısrarla kendisinden istenmektedir.

Hadis âlimlerinin büyük günah işleyene Hz. Peygamber'in şefaati konusundaki icmâ da bu başlık altında verilen örnekler cümlesindedir. Günahkâr açısından şefaati hak eden durum esasında işlenen günahlar değil, onların bıraktığı hasarı gidermek için yapılan güzel amellerdir. (Mâtürîdî, 2003, 587) Mâtürîdî burada günahı işledikten sonra insanın bunu telafi için güzel amellere yönelme ihtimalini hatırlatmaktadır. Gerçekte de şayet günahları onun gözlerini, kulaklarını ve kalbini tamamen perdeleyecek kadar insanda ahlak haline gelmemişse sonrasında pişmanlık duymakta ve hayırlı işlere sarılabilmektedir. Hz. Peygamber'in ehl-i kible olanların diğer durumlarına bakmaksızın cenaze namazını kılması, onlar için bağışlanma ve rahmet dilemesi geleneğinin müslümanlar arasında kuşaktan kuşağa aktarıldığı da hatırlatılmaktadır.

d. Cezada İlâhî Adalet İlkesinin Esas Olması

Günahı küfür ve şirkten ayıran hususlar onların neticelerinin de farklı olmasını doğuracaktır. Küfür ve şirkte meydan okuma ve başkaldırı varken günah işlemede bu durum söz konusu değildir. Küfür ve şirk içten bağlanılan derûnî inançlar olduklarından süreklilik gösterirlerken günah zaman zaman arzuların baskın gelmesi sonucu işlenen muvakkat eylemler olup süreklilik arzetmez. Küfür ve şirk beraberinde işlenebilecek bütün iyilikleri yok edecek ve değersizleştirecekken günah işleyen kimse bunun yanında hasenât, yani iyilik de yapabilmektedir. Bu ve benzeri mukayeseler günah ile inkârın arasındaki önemli detaylar olarak görülmektedir. Hal böyle olunca günah ile inkâr aynı cezanın verilmesi hikmete aykırı, adalete muhalif bir netice olarak görülmüştür. Dünyada had cezalarının günahlara kefâret olduğu hatırlatılarak şayet bu cezaların kefâret olma yönü olmasaydı küfre uygulananın üstünde cezalara dönüşeceği ifade edilmiştir. Küfrün ise dünyada kefareti bulunmamaktadır.

Mâtürîdî günah işleyen kimsenin bu hal içinde de nimetin sahibini tanıdığını, O'nu cânü gönülden sevdiğini ve gönlünün en mütênâ yerinde O'nu sakladığını iddia etmektedir. Bu kişi günah işlese de Allah'ı ve Peygamber'i sevmeye devam etmekte, başkalarının onlarla alay edilmesine müsaade etmemekte ve Allah dostlarının yerine O'nun düşmanlarını koymamaktadır. Anlatılmak istenenlerin özetinde şu vardır; günah işlemek kişinin özündeki kulluk bilincini ve bunun etrafında oluşan psikolojik muhtevâyı kökünden değiştiren bir durum değil, bir zafiyet hâlidir. Günah işlemek suretiyle insanın Allah'a karşı gösterdiği vefasızlığa rağmen sahip olduğu bu güzel psikoloji ayrı bir ilâhî lütuf olarak anlaşılmıştır. Şu halde günahkârın af beklentisi aklen de doğru bir beklentidir. Kâfirin affedilmesi ise akla da, hikmete de aykırıdır. Zira küfür ehli nimeti vereni tanımamaktadır.

İslam inançlarının temel ilkelerinden birisi de iyiliklerin ilâhî lütuf gereği kat kat karşılık bulması, günahların ise ilâhî adalet gereği misliyle muamele görmesidir. Bunun altında Allah'ın insanların kulluğuna ihtiyacının olmaması, onların isyan ve günahlarının da aynı şekilde O'na zarar vermemesi prensibi vardır. Dolayısıyla Allah kendi zâtını rahmet eden olarak tanımladığı ve bunu kendine vâcip kıldığı da hatırlatılarak (el-En'âm 6/12) mükâfatta âl-i cenâplık, cezada ise adalet ölçüsünde misliyle muamele esas

⁵ Büyük günah işleyen kimselerin bunu helâl saymadıkça küfre girmeyeceğine dair Ehl-i sünnet ulemâsı arasında icmâ vardır. Ayrıntılı bilgi için bk. A. Sâim Kılavuz, *İman Küfür Sınırı*, İstanbul, 1994, s. 199-201.

kabul edilmiştir. Öyleyse küfre, isyana ve istihzâya varmayan günahlar küfür, şirk ve nifaktan ayrı muamaleye tâbî tutulmalıdır. Cehennem kâfirler için hazırlanmıştır. (Âl-i İmrân 3/131) Müminler ise buraya girmemeleri için sakındırılmışlardır. Bu anlamda müminler için vaîd ifadesi; sözü edilen kötü hallerden sakındırma, günahlarının yanında güzel amelleri olmasaydı çekecekleri cezanın bu olacağını hatırlatma, yine makbul olan bazı davranışları sebebiyle affedilmelerinin imkanı, son olarak da şirk dışındaki günahlarının miktarınca azap görmeleri şeklinde bir içerikle anlaşılmıştır. (Mâtürîdî, 2003, 598)

Sonuç

Günah işleme Kur'ân'da insanın yaratılış hikayesinin en mühim noktalarından birisi olarak karşımıza çıkmakta olup onun insanla yaşıt bir özelliğidir. Mâtürîdî'nin düşünce dünyasında insanın tanımlanması söz konusu olduğunda bu kadim özelliğin titizlikle ele alındığını ve çerçeveli bir şekilde analize tâbî tutulduğunu söyleyebiliriz. *Kitâbü't-tevhîd*'de uzunca ele alınan bu konu *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ın ilgili âyetlerinde ayrıca değerlendirilmiştir. Bu çok yönlü bakış açısından çıkarılabilecek sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. İnsanın günahkârlığı Allah'ın insanın yaratılışına yüklediği hikmetler ve tüm yarattıklarına yönelik rahmetinden bağımsız olarak anlaşılabilir.
2. Meselenin günahın keyfiyeti, psikolojisi, günahkârın manevî muhtevası, îmânî durumu gibi çeşitli boyutlarla ele alınması gerekmektedir.
3. Günah kavramının nasıl tanımlandığı günahın sonuçlarını da doğru okumaya götürecektir. Buna göre günahın, onu işleyen kimse (mürtekb-i kebîre) ve yasağı koyan makam (Allah Teâlâ) açısından sonuçları olduğu gibi diğer insanlara da verdiği mesajlar vardır.
4. Günah, insanın iradesi dahilinde işlenen bilinçli bir eylemdir. Bu şekliyle Allah'a itaatsizlik olmakla beraber yasağı koyana karşı meydan okuma, inkâr ve istihzâ boyutları içermeyen bir çerçevede gerçekleşmektedir/gerçekleşmelidir.
5. Günah, Allah'a karşı itaatsizlik ve vefasızlık olduğu kadar, insanın bizzat kendine zulmü ve haksızlığı da demektir. İnsanı günaha iten sebepler aslında onun yaratılışına yerleştirilen arzular, şehvetler ve ihtiyaçlardır. Bunlara karşı mukavemeti insanın imtihanının esasını oluşturmaktadır. Mâtürîdî insanın Allah'ın affediciliğine olan îtimadının, ona günah işleten bir âmil olduğunu da hatırlatmaktadır.
6. İşlenen günahlardan sonra insanın affedileceği düşüncesi ona Allah'tan hiç ümit kesmeyecek bir kulluk râbitası imkânı verirken kendi nefesine karşı hep temkinli olmasını ve nefesine asla güvenmemesi gerektiğini öğütlemektedir.
7. Mâtürîdî'ye göre insanlar birbirinin de halifesidirler. Öyleyse günah işleyen kimse diğerlerine öğüt ve ibret vesilesi olmaktadır.
8. İnsanın günah işleyebilen bir varlık olarak yaratılması Allah'ın yaratılışa yüklediği hikmetin ve sonsuz rahmetinin ortaya çıkmasında en mühim etkenlerden birisidir. Bir çeşit denge esası güdülen bu yaklaşımda insan günahlarıyla beraber değerli bulunmuş, halifelîğe lâıyk görülmüştür. Ayrıca Allah'ın affediciliği, rahmeti, mağfireti insanın günah işleyebilme özelliği ile anlaşılmıştır. İnsan için günah işleme, affın ve tövbenin kapısını da aralamaktadır.
9. Mâtürîdî'ye göre hem Kur'ân âyetlerinin ifadesi hem de insan aklının bunu mâkul görmesi sebebiyle içinde inkâr ve istihzâ olmayan günah, kişinin îmânına zarar vermemektedir. Şirk ve inkârın ebedî cezayı gerektirmesinden de yola çıkılan bu bakış açısında şirk ve küfrün altındaki günahların aynı kategoride değerlendirilmesinin adalete sığmayacağı bildirilmektedir. Günah işleyen kimselerin aynı zamanda bazı güzel amelleri/hasenâtı da olabilecektir. Bu ameller Allah'ın rahmetinin vesilesi sayılmaktadır. Ayrıca bu kimselerin bir yandan da Allah'a olan sevgi bağlarının devam ettiğine, onları günaha sevkeden şeytana nefret duyduklarına işaret edilerek günah işleyen kimseye insafı ve ölçülü yaklaşılması önerilmiştir.
10. Mâtürîdî'nin meseleyi ele alışında günah işleyene gösterilen yaklaşım onun yaptığı eylemin meşrûlaştırılması, özendirilmesi veya buna teşvik edilmesi değil, günahkârın durumunu çok yönlü anlama ve rehabilite edilme yollarının aranması olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- Bardakoğlu, Ali (1993). Ceza. *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. (c. 7, ss. 476). İstanbul.
Bebek, Adil (1996). Günah. *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. (c. 14, ss. 282-285). İstanbul.
Buhârî (ts.). *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
El-Cevziyye, İbn Kayyim (1973). *İ'lâmü'l-muvakkîin an Rabbi'l-âlemîn*. Beyrut: Darü'l-Cil.
Dihlevî, Şah Veliyyullah (ts.). *Hüccetullâhi'l-bâliğa*. Kahire: Seyyid Sâdık Neşri.
Ebû Dâvûd (ts.). *Sünenü Ebû Dâvûd*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Güler, Özlem (2007). *Tanrıya Yönelik Algılar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İbni Mâce (ts.). *Sünenü İbn Mâce*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Kılavuz, A. Sâim (1994). *İman Küfür Sınırı*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Kılıç, Sadık (1984). *Kuran'da Günah Kavramı*. Konya: Hibaş Yayınevi.
- Mâtürîdî (2007). *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. İstanbul: Mizan Yayınları.
- Mâtürîdî (2003). *Kitâbü't-tevhîd*. İstanbul: İsam Yayınları.
- Nesâî, (ts.). *Sünenü'n-Nesâî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Es-Sâbûnî, Nureddin (1991). *Mâtürîdiyye Akâid*. çev. Bekir Topaloğlu, Ankara: DİB Yayınları.
- Topaloğlu, Bekir (1995). Esmâ-i hüsnâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. (c. 11, ss. 404-418). İstanbul.